

Atminimui

VANDA STONIENĖ

(1932 06 27–2008 06 21)

Vilniuje 2008 metų vidurvasarį, palaužta sunkios ir ilgai trukusios ligos, mirė žymi Lietuvos bibliotekininkystės ir knygotyros mokslininkė profesorė habilituota daktarė Vanda Stonienė. Palydėta artimųjų, draugų ir kolegų, amžino poilsio atgulė Kairėnų kapinėse. Jos netektis yra skaudus Komunikacijos fakulteto ir visos Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės praradimas. Vanda Stonienė buvo autoritetinga aukščiausios kvalifikacijos komunikacijos ir informacijos specialistų ugdytoja, gera pedagogė, aktualių ir sudėtingų mokslo problemų tyrėja, aktyvi šalies bibliotekininkys-

tės profesinės veiklos dalyvė ir skatintoja. Ją pažinojo ir labai vertino kelios Lietuvos ir kaimyninių Baltijos šalių mokslininkų ir specialistų kartos.

Profesorė kilme ir charakteriu buvo aukštaitė. Ji gimė mažame Gelvonų mieste-lyje, dabartiniame Širvintų rajone, čionykščių valstiečių vaikų Praksedos Vitkūnaitės ir Vaclovo Puzino šeimoje. Kaimynai buvo lietuviai, lenkai ir žydai. Kol nekilo karas, gerai sugyveno ir sutarė. Jis atnešė nelaimių ir netekčių, žuvo motina. Atrama liko seneliai, Tėvas ir antroji Mama. Šeimoje iš pirmosios santuokos buvo du, iš antrosios – keturi vaikai. Visi amžių nugyveno pagarboje ir meilėje. Vaikai lygiavosi į tėvą. Vaclovas Puzinas buvo prasilavinęs, visuomeniškas, praktiškas ir veiklus. Akylai rūpinosi šeimos dvasios ir gerovės pamatais, ėmėsi verslo, vadovavo kooperatyvui, įstojo į Lietuvos šaulių sąjungą, karo laikais ėjo viršaičio ir seniūno pareigas. Jos pokariu galėjo tapti didelių nelaimių priežastimi, tačiau gelvoniškių santarvė ir palankūs atsitiktinumai padėjo ją išvengti. Mergina mokėsi Gelvonų progimnazijoje ir Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazijoje, kurią baigusi 1950 m. pradėjo ką tik Vilniaus universi-

teto Istorijos ir filologijos fakultete įsteigtas bibliotekininkystės ir bibliografijos studijas. Jos viliojo naujumu ir galimybe realizuoti potraukį knygų pasauliui, spaudos leidybos ir sklaidos procesams bei reiškiniams. Gal dėl to jaunajai gelvoniškei studijos labai sekėsi, moksle buvo pažangi, visi diplome įrašyti studijų dalykai įvertinti penketu. Puikiai buvo apgintas ir diplominis darbas.

Į gabią studentę anksti atkreipė dėmesį studijų vadovai. Dar neįgijusi diplomo, ji pakviečiama dirbti Bibliotekininkystės katedros laborante, dėstytoja valandininke, vadovauti laboratoriniams darbams. Tuo metu ryškėja pirmoji interesų sritis – abėcėliniai katalogai. Kadangi pokariu Lietuva stokojo mokymo bazės, Vanda Puzinaitė kartu su bendrakursiais kelias praktikas atlieka didžiosiose Maskvos ir Leningrado bibliotekose. Po studijų perspektyvi specialistė pakviečiama nuolatiniam pedagoginiam ir moksliniam darbui ir kartu su negausiu bendradarbių kolektyvu nueina ilgą ir labai sėkmingą brandos kelią. Nemažas ir jaunos dėstytojos nuopelnas, kad iš kuklių Bibliotekininkystės ir Žurnalistikos katedrų išsirutuliojo savarankiškas ir visavertis universitetinis akademinis padalinys – Komunikacijos fakultetas. Jos akademinė karjera buvo nuosekli: 1955 m. tampa etatine dėstytoja, 1959 m. – asistente, 1960 m. – vyresniąja dėstytoja, 1968 m. – einančia docento pareigas, 1971 m. – docente, 2000 m. – profesore. Ši iš pirmo žvilgsnio nesudėtinga, bet prasmingą kelią grindė rezultatyvi pedagoginė ir mokslinė veikla. Komplikuota stalininė ir postalininė epocha nesudarė galimybių laisvai rinktis ty-

rimų problematikos. Iš pradžių planuota neakivaizdinė aspirantūra Leningrado bibliotekininkystės institute, tačiau ji neįvyko. Tada disertacijai pasirenkama iš diplominio darbo patirties ir įgytų žinių išsirutuliojusi tema „Lietuvos reikalų komisariato ir tarybinės vyriausybės veikla kultūros-švietimo srityje 1917–1919 m.“ ir, vadovaujant docentui Levui Vladimirovui, rengiama savarankiškai. Vilniaus universitetui 1962–1963 m. suteikus metinę aspirantūrą mokslo darbui užbaigti, dėstytoja disertaciją sėkmingai apgina 1964 m. gruodį ir įgyja istorijos mokslų kandidato (1993 m. nostrifikuoto daktaro) laipsnį. Lietuvos nepriklausomybės apyaušriu ir laisvės laikais gilinasi į lietuvių knygos istoriją ir knygotyra, rezultatus apibendrina habilitaciniame darbe „XX amžiaus lietuvių knyga ir visuomenė: knygų leidybos aspektas“ (1999).

Svarbiausios mokslinės publikacijos sietinos su disertaciniais darbais. Išsamus, daugiau nei 300 puslapių turintis tyrimas istorijos kandidato laipsniui įgyti atskira knyga nebuvo išleistas. Jo pagrindu autorė parengė ir tęstiniuose mokslo darbuose „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“ (t. 2–5; 1962–1966) paskelbė kelis išsamius straipsnius. Vėliau tyrimai šios disertacijos tema nebeplėtojami ir publikacijos neberengiamos. Buvusioje Sovietų Sąjungoje knygotyrai susiformavus į savarankišką mokslą ir Lietuvoje pradėjus leisti aukštųjų mokyklų mokslo darbų tęstinį leidinį „Knygotyra“, jauna dėstytoja tampa aktyvia jo bendradarbe. Atsižvelgdama į besiformuojančios lietuviškos knygotyros moky-

klos poreikius ir bręstančius asmeninius interesus, docentė ima tirti išskirtinius XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės knygos istorijos reiškinius ir spaudos veikėjus. Taip „Knygotyroje“ pasirodo išsamios studijos apie carinės Rusijos ir kaizerinės Vokietijos valdžių bendradarbiavimą persekiojant nelegaliąją lietuvišką spaudą, lietuviškos knygos būklę Pirmojo pasaulinio karo metais, knygų leidybą Lietuvoje sovietinės okupacijos laikais, Mažosios Lietuvos leidėją ir spaustuvininą Martyną Jankų, Didžiosios Lietuvos spaudos veikėjus Petrą Vileišį ir Adomą Jakštą-Dambrauską. Tyrimų problematika gilinama kitomis publikacijomis Lietuvos ir kaimyninių šalių spaudoje, konferencijų pranešimais. Pasiiektas įdirbis leido parengti monografiją *XX amžiaus Lietuvos knyga (1904–1990)* (2000), kuri tapo habilitacinio darbo pagrindu. Kiek vėliau autorė iš įvairių straipsnių parengė platesnei visuomenei skirtą šviečiamojo pobūdžio leidinį *Lietuvos knyga ir visuomenė: nuo spaudos draudimo iki nepriklausomybės atkūrimo (1864–1990)* (2006). Iliustracijų, rekomenduojamos literatūros sąrašą ir asmenvardžių rodyklę turinti knyga tapo svariu mokslo populiarinimo ir mokomuoju veikalu. Ją lengva skaityti: kalba vaizdi, tiksli, turininga, margą gyvenimą patyrusių asmenų vertinimai taktiški ir įžvalgūs.

Lygia greta su knygos istorijos ir knygos kultūros tyrimais mokslininkė varė kitą Lietuvos bibliotekininkų ir bibliografų bendruomenei svarbią vagą. Ji dešimtmečius gilinosi ir rašė katalogavimo ir bibliografinio aprašo metodikos, knygotyros termi-

nijos, knygos struktūros ir architektūros klausimais. Taip pat nemažą jos publikacijų rodyklės dalį sudaro kone visų svarbesnių atstovaujamo mokslo veikalų recenzijos ir proginiai straipsniai, skirti kolegų mokslininkų sukaktims. Šios, dažniausiai apimtimi nedidelės publikacijos sistemingai skelbtos Lietuvos bibliotekininkystės periodikoje, konferencijų tezių rinkiniuose, kolektyvinėse mokslinės informacijos ir metodikos priemonėse.

Per 45-erius Vilniaus universitete praleistus metus Profesorė bibliotekininkystės ir bibliografijos, kai kada ir Filologijos fakulteto įvairių specialybių studentams dėstė spaudinių aprašo, informacinių sistemų, spaudos statistikos, knygos istorijos, knygotyros pagrindų, knygų leidybos ir kitų dalykų teorijos ir metodikos kursus. Kai kuriuos šių kursų visuomeniniais pagrindais skaitė Lietuvos mokslų akademijos ir Lietuvos nacionalinės bibliotekos darbuotojams, respublikinių bibliotekininkystės seminarų dalyviams. Dėstytoja niekada nestokojo klausytojų: paskaitos buvo ne tik dalykiškai brandžios, bet ir gaūsios istorijos, literatūros, kultūros ir kitų humanitarinių mokslų žinių. Svarbią pedagoginio darbo dalį teko skirti mokomųjų priemonių rengimui. Jų paskelbta keliolika. Pirmojoje pedagoginės veiklos pusėje dominavo bibliografinio aprašo ir katalogavimo, antrojoje – knygotyros mokomieji darbai. Studijų procese didžiausio pripažinimo ir įvertinimo sulaukė Profesorės parašyta mokomoji priemonė *Knygotyros pagrindai* (1990), kolektyvinių vadovėlių *Lietuviškoji knyga* (1996) ir

Knygotyra (du leidimai 2006 ir 2007 m.) skyriai. Už pastarąjį švietimo ir mokslo ministras autoriams 2008 m. birželio 26 d. įteikė aukštą apdovanojimą – Respublikos vadovėlių konkurso pirmąją premiją, tačiau Profesorė iškilmėse jau nedalyvavo. Siekti darbų brandos ir kokybės padėjo tinkamai suvokta atsakomybė už jaunųjų specialistų ugdymą, pareigingumas, įgimtas ir ištobulintas pedagogo išvalgumas. Profesorė pasižymėjo aukšta kvalifikacija, taktu, dėmesiu studentams ir kolegoms. Ji vadovavo Studentų moksliniam būreliui, buvo kiek daugiau kaip 150 diplominių darbų, docentės Vitos Mozūraitės daktaro disertacijos vadovė.

Profesorė buvo atvira, visuomeniška, linkusi bendrauti, neslėpė simpatijų Estijai ir kolegoms estams. Dalyvavo ne tik savo šalies, bet ir Estijos, Latvijos ir Rusijos mokslinėse konferencijose, stažavo Krokuvos Jogailos universitete, dėjo daug pastangų įvairiatautę auditoriją supažindinti su Lietuvos mokslininkų ir specialistų laimėjimais. Galbūt dėl to ir pati sulaukė pripažinimo ir pagarbos, Kultūros ministerijos (garbės raštas už kadru rengimą ir aktyvų dalyvavimą bibliotekų gyvenime; 1964 m.) ir Universiteto vadovybės apdovanojimų. Negailėjo jėgų visuomeniniam darbui. Profesorė keliolika metų vadovavo Tarpžinybinės bibliotekų tarybos spaudinių katalogavimo komisijai, buvo tos pačios tarybos Knygotyros komisijos, Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Bibliotekininkystės metodinės komisijos, atkurtos Lietuvos bibliotekininkų draugi-

jos, Istorijos fakulteto profesinės sąjungos biuro, Komunikacijos fakulteto tarybos, „Knygotyros“ tęstinio mokslo darbų leidinio redaktorių kolegijos narė, laikinai ėjo Knygotyros katedros vedėjos pareigas. Ano meto sąlygos reikalavo vykdyti ir su akademinė bei profesinė veikla nesusijusias visuomenines pareigas. Pačiame kūrybinės brandos amžiuje, tada būdama dar docentė, ji buvo renkama liaudies teismo tarėja, anuometinio Vilniaus Lenino rajono tarybos deputate. Laisvesniu laiku mėgo lankyti Martyno Mažvydo bibliofilų klube. Išklausydavo kitų, diskutuodavo, pasakydavo savo nuomonę. Pakviesta dalyvauti interviu sudarant rinkinį *Bibliofilai apie asmenines bibliotekas* (2001), į klausimą, kaip vertina knygą ir kuo save laiko, atsakė taip: *Dabar knyga yra profesinės ir mokslinės veiklos būtinybė, periodinė spauda – aktualios politinės ir kultūrinės informacijos šaltinis. Nuo vaikystės esu skaitymo mėgėja. Nesu bibliofilė.* Prasmingu pomėgiu laikytume ir sodininkavimą. Vertino gamtos gyvybingumą ir ją tausoją, iš bendravimo su ja sėmėsi įkvėpimo, jėgų ir grožio.

Iš gyvenimo išėjo atlikusi daug darbų ir palikusi vertingą kūrybos paveldą. Jis dar ilgai bus naudojamas Lietuvos studentų, mokslininkų ir specialistų. Paliko vyrą filologą profesorių Juozą Stonį, dukters Živilės šeimą, dvi anūkes. Asmeninis gyvenimas buvo sklandus ir gražus, deja, paženklintas ir tragiškų lemčių: be Mamos, neteko ir kūrybinėn užsienio kelionėn išvykusios vyresniosios dukters Rūtos. Jos žūties aplinkybės neišaiškintos iki šiol. Profesorėi nepalūži

padėjo aukštaitiškas charakteris ir artimųjų palaikymas, ji dar kruopščiau ir atkakliau vykdė pašaukimo ir profesijos priedermes. Nuo Universiteto ir mokslo nenutolo ir 2000 m. užbaigusi akademinę veiklą – ben-

dradarbiavo su visais, kas kvietė, ir ėjo ten, kur vedė kūrybinė mintis.

Domas Kaunas
Vilniaus universiteto Knygotyros
ir dokumentotyros institutas

ŠALTINIAI

1. *Vanda Stonienė*: bibliografijos rodyklė / Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, Knygotyros katedra; [parengė Audronė Svėrienė ir Aurelija Pociūtė; atsakomasis redaktorius Osvaldas Janonis]. Vilnius: [Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, Knygotyros katedra]. 2002. 60 p.

2. Prof. Vandos Stonienės personalinė byla. Vilniaus universiteto archyvas.

3. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto pedagoginės ir mokslinės veiklos dokumentacija.